

Philosophical Analysis of Miracle in Confrontation with the Problem of Evil, with a Focus on Robert Larmer's Perspective

Navid Yari¹ , Mansour Nasiri²

1. Corresponding author, Department of Philosophy of Religion, Faculty of Theology, Farabi Campus, University of Tehran, Qom, Iran. E-mail: varinavid@chmail.ir

2. Department of Philosophy of Religion, Faculty of Theology, Farabi Campus, University of Tehran, Qom, Iran. E-mail: nasirimansour@ut.ac.ir

Article Info

ABSTRACT

Article type:

Research Article:

Article history:

5Received: 2025 October

Revised: 2026 March 13

Accepted: 2026 May 30

Published online:

Keywords:

Robert Larmer,

Miracle,

Problem of Evil,

Greater Good

This article examines the relationship between miracles and the problem of evil from the perspective of Robert Larmer, a contemporary philosopher of religion. By providing a rational explanation of miracles, Larmer seeks to demonstrate that belief in miracles is not only compatible with rationality but can also withstand challenges arising from the problem of evil. Critics such as Basinger, Overall, Keller, and Hume argue that the existence of evil calls into question the possibility of miracles, viewing them as indicative of moral evil on God's part, a flaw in divine creation, or theological evil. In response to these critics and drawing on Christian theology, Larmer argues that natural and moral evils are compatible with Christian theology, and that belief in the occurrence of miracles does not lead to theological or moral evil. This is because miracles are manifestations of divine will aimed at achieving the highest good, namely the spiritual growth of humans, and are dependent on specific conditions. Furthermore, by proposing criteria for identifying miracles, he attempts to show that the occurrence of a miracle does not undermine human understanding of nature or human moral responsibility. The article concludes that although Larmer's responses to some criticisms are vulnerable, his overall approach can be defended using the perspectives of Islamic theologians. His general approach provides a coherent picture of the relationship between miracles and evil that is useful for the rational defense of religious faith.

Cite this article:

© The Author(s).

ublisher: University of Tehran

[p://doi.org](https://doi.org)

تحلیل فلسفی معجزه در مواجهه با مسئله شر با تمرکز بر دیدگاه رابرت لارمر

نوید یاری^۱، منصور نصیری^۲

۱. نویسنده مسئول، گروه فلسفه دین، دانشکده الهیات، پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران. رایانامه: varinavid@chmail.ir

۲. گروه فلسفه دین، دانشکده الهیات، پردیس فارابی دانشگاه تهران، قم، ایران. رایانامه: nasirimansour@ut.ac.ir

چکیده

اطلاعات مقاله

این مقاله به بررسی نسبت میان معجزه و مسئله شر از منظر رابرت لارمر، فیلسوف دین معاصر، می‌پردازد. لارمر با ارائه تبیین عقلانی از معجزه، می‌کوشد نشان دهد که باور به معجزه نه تنها قابل دفاع عقلانی است، بلکه می‌تواند با وجود چالش‌های ناشی از مسئله شر همچنان موجه باشد. منتقدانی همچون بیسینجر، اورآل، کلر و هیوم استدلال می‌کنند که وجود شرور، امکان وقوع معجزه را زیر سؤال می‌برد؛ بدین منظور آنان معجزه را با نشانه‌ای از صدور شر اخلاقی از طرف خداوند و یا نقص در خلقت الهی و یا شر الهیاتی قلمداد می‌کنند. لارمر در پاسخ به منتقدان، با تکیه بر الهیات مسیحی، استدلال می‌کند که شرور طبیعی و اخلاقی با الهیات مسیحی سازگار است، همچنین باور به وقوع معجزات منجر به شر الهیاتی و اخلاقی نمی‌شود؛ زیرا که معجزات تجلی اراده الهی برای تحقق برترین خیر یعنی رشد معنوی انسان‌ها هستند و به شرایط خاصی وابسته‌اند و به صورت گراف ایجاد نمی‌شوند. همچنین وی با ارائه معیارهایی برای تشخیص معجزه، تلاش می‌کند نشان دهد که وقوع معجزه، شناخت بشر از طبیعت یا مسئولیت اخلاقی او را مخدوش نمی‌سازد. این مقاله نتیجه می‌گیرد که اگرچه پاسخ‌های لارمر به برخی انتقادات آسیب‌پذیر است، اما می‌توان با استفاده از دیدگاه متکلمان مسلمان از رویکرد کلی او دفاع کرد. رویکرد کلی او در مجموع تصویر منسجمی از نسبت معجزه و شر ارائه می‌دهد که برای دفاع عقلانی از ایمان دینی سودمند است.	نوع مقاله: مقاله پژوهشی تاریخ دریافت: 1404/7/13 تاریخ بازنگری: 1404/12/22 تاریخ پذیرش: 1405/3/9 تاریخ انتشار: کلیدواژه‌ها: رابرت لارمر، معجزه، مسئله شر، خیربرتر.
---	---

استناد:

<http://doi.org/000000000000000000000000>

Introduction

The problem of evil and the rational explanation of miracles are among the most challenging topics in the philosophy of religion. On one hand, the widespread existence of evil in the world calls into question divine attributes such as omniscience, omnipotence, and perfect benevolence. On the other hand, the occurrence of miracles—as direct interventions by God in nature—appears essential for religious purposes. This tension raises fundamental questions: Does the existence of evil negate the possibility of miracles? Is divine intervention through miracles incompatible with the justifications offered for the existence of evil, such as the preservation of natural order and human free will?

This article focuses on the views of Robert Larmer, a contemporary philosopher of religion, to examine this tension. Larmer defines a miracle as “an unusual event of religious significance that entails the direct intervention of a supernatural agent,” and seeks to demonstrate that belief in miracles is not only rational but can be defended against the challenge of evil. Critics such as Basinger, Overall, Keller, and Hume argue from various perspectives that the occurrence of miracles may itself be a source or intensifier of certain kinds of evil. The aim of this study is to systematically analyze these criticisms and evaluate Larmer’s responses to them.

Method

This study adopts a descriptive-analytical approach. To achieve its objectives, the methodology was pursued as follows. In the initial phase, Robert Larmer’s views were primarily extracted from his two major works—*Water into Wine* and *the*

legitimacy of Miracle—as well as from his articles engaging with critics. Subsequently, the perspectives of his main critics, including Basinger, Overall, Keller, and the classical position of Hume, were compiled.

To ensure clarity and systematic analysis, the criticisms were categorized into four analytical domains, even though these specific labels are not explicitly found in Larmer's writings. These domains include: Theological Evil, Moral Evil, Epistemic Evil, Ontological Evil

At this stage, the arguments of each critic were presented individually, followed by Larmer's detailed responses to each. Finally, the strengths and weaknesses of these responses were assessed, and the possibility of reinforcing them through alternative perspectives—such as Islamic theology—was explored.

Results

The examination of criticisms and Larmer's responses led to the following key findings: In response to theological evil—as articulated by Hume, who argues that the claim of miracles across various religions undermines the credibility of all such traditions—Larmer invokes the theory of *divine disclosure*. He maintains that while other religions may contain partial truths, full and complete revelation is realized solely in Christianity through Jesus.

Regarding moral evil—raised by Overall and Keller, who contend that miracles imply divine favoritism—Larmer argues that miracles are neither arbitrary nor capricious. Rather, they are contingent upon specific conditions and serve the realization of a “greater good,” namely spiritual growth. Thus, the expectation of more frequent miracles is unwarranted.

In response to epistemic evil—the claim that belief in miracles undermines human motivation to discover natural laws—Larmer proposes criteria for identifying genuine miracles. According to him, an event qualifies as a miracle only when, after thorough scientific investigation, it remains inexplicable. Therefore, belief in miracles does not weaken scientific inquiry.

Concerning ontological evil—as proposed by Spinoza and others, who argue that miracles imply a flaw in God’s original creation—Larmer contends that miracles are not defects but rather integral elements of the divine plan guiding the world toward its ultimate purpose. They do not abolish the natural order but operate within its framework.

The overall assessment suggests that Larmer’s responses to ontological and epistemic evil are relatively robust. However, his reply to theological evil may suffer from circular reasoning and may not be persuasive to non-Christians. Likewise, his response to moral evil does not fully resolve the underlying tension.

Conclusion

This study demonstrates that Robert Larmer, by presenting a coherent rational framework, takes a significant step in defending the compatibility between belief in miracles and the existence of evil. He successfully shows that many of the criticisms—particularly those concerning ontological and epistemic evil—can be addressed through concepts such as the “greater good,” “criteria for identifying miracles,” and “free will.” The core of his defense rests on the principle that miracles are purposeful interventions aimed at realizing the highest divine goals, namely the spiritual growth of human beings.

Nevertheless, his responses to the challenge of religious pluralism (theological evil) encounter more serious obstacles and appear to rely heavily on the faith-based presuppositions of Christian theology. The article suggests that integrating Larmer’s approach with insights from Islamic theology may offer a more robust response to the criticisms of divine favoritism and theological evil. Ultimately, while some of Larmer’s responses remain vulnerable, his overall approach contributes a valuable and intellectually coherent account of miracles, proving beneficial for the rational defense of religious faith within the philosophy of religion.

۱. مقدمه

بررسی ابعاد معجزه از مباحث اساسی در فلسفه دین است که همواره توجه متکلمان، الهیدانان و فلاسفه را به خود جلب کرده است. رابرت لارمر، فیلسوف و الهیدان معاصر مسیحی و استاد دانشگاه نیوبرانزویک کانادا، در دو اثر مهم خود یعنی کتاب *تبدیل آب به شراب؛ پژوهشی در باب معجزه و کتاب اعتبار معجزه*، کوشیده است تصویری عقلانی از معجزه ارائه دهد و نسبت آن را با قوانین طبیعت روشن سازد. او تلاش کرده است نشان دهد که باور به معجزه با عقلانیت فلسفی و الهیاتی سازگار است. لارمر معجزه را رویدادی غیرعادی می‌داند که دارای اهمیت دینی است و هدف الهی را پیش می‌برد به گونه‌ای که اگر مداخله موجودی فراطبیعی (عوامل الهی) در میان نباشد، طبیعت به تنهایی توانایی ایجاد آن را ندارد. (Larmer, 2013, pp. 32-33)

باتوجه به این تعریف معجزه فقط جنبه معنایی و ذهنی ندارد بلکه یک رویداد عینی و خارجی است. همچنین تاکید لارمر بر این نکته است که فرآیندهای طبیعی توانایی تولید رویدادهای معجزه آسا را ندارند و لازم است تا خداوند به طور مستقیم در طبیعت دخالت کرده و با تغییر شرایط مادی و نه قوانین طبیعت، معجزه را محقق کند.

جواز مداخله الهی در طبیعت و عینی بودن معجزات سبب پیدایش مسائل الهیاتی پیرامون معجزات و شرور شده است. وجود شرور طبیعی مانند زلزله و سیل و شرور اخلاقی همچون قتل و تجاوز همواره

مبنای استدلال منتقدان علیه صفات الهی نظیر علم، قدرت و خیرخواهی مطلق بوده است. آنان بر این اساس، یکی از دو ادعا را مطرح می‌کنند:

1. وجود شرور، از نظر منطقی، وجود خداوند را نفی می‌کند و از این رو تحقق معجزه را ناممکن می‌سازد.

2. وجود شرور اگرچه وجود خداوند را انکار نمی‌کند، اما احتمال مداخله مستقیم الهی در جهان یا همان معجزه را کاهش می‌دهد.

بیسینجر با تکیه بر مسئله کلی شر، تاکید دارد که شرور موجود در جهان می‌تواند به عنوان شهادی علیه خداآوری لحاظ شود و استدلال لازم برای اثبات وجود خدا از طریق معجزات را نقض کند. از طرفی اورآل معتقد است که وجود معجزات نشانه نوعی تبعیض در افعال الهی است و این منجر به شر اخلاقی در افعال الهی خواهد شد. اسپینوزا و پیتز آنت¹ بر این نکته تاکید دارند که وجود معجزات نشانه نقص در خلقت الهی است لذا نمی‌توان معنای رایج آن را پذیرفت. همچنین دیوید هیوم تلاش دارد تا با استناد به وجود معجزات در سایر ادیان، نوعی شر الهیاتی را ترسیم کند که بر اساس آن اصل اعتبار معجزه در همه ادیان از جمله مسیحیت زیر سوال می‌رود. از آنجایی که رابرت لازمر سعی دارد تا پاسخ فلسفی و الهیاتی به این دو مسئله بدهد، بررسی توصیفی و تحلیلی دیدگاه او می‌تواند تصویری تازه از نسبت میان معجزه و مسئله شر فراهم آورد و در دفاع عقلانی از ایمان دینی سودمند باشد. در مورد دیدگاه او در کتب و مقالات فارسی پژوهشی انجام نشده است ولی در نشریات خارجی دیدگاه ایشان مورد توجه

¹. Peter Annet

موافقین و مخالفین معجزه قرار گرفته است. از جمله این آثار می‌توان به مقالات انتقادی و متعددی که بین کریستین اورآل^۲ و لارمر و همچنین بین لارمر و دیوید بیسینجر^۳ رد و بدل شده است، اشاره کرد.

ساختار پژوهش حاضر بدین صورت است که ابتدا مسئله کلی شر را بیان و دیدگاه رایج در الهیات مسیحی را که مورد قبول لارمر است ذکر می‌کنیم سپس به چهار عنوان معجزه و شر الهیاتی، معجزه و شر اخلاقی، معجزه و شر هستی‌شناختی و در نهایت معجزه و شر شناختی می‌پردازیم. لازم به ذکر است که عناوین مذکور در آثار لارمر وجود ندارد اما به منظور سهولت در فهم نظرات او می‌توان دیدگاه منتقدان و پاسخ‌های لارمر را تحت این عناوین قرار داد.

۲. خداباوری و مسئله شر

به طور کلی شرور در فلسفه دین به دو دسته شرور طبیعی و شرور اخلاقی تقسیم می‌شوند. شرور طبیعی مانند سرطان، سیل و زلزله از علل طبیعی نشأت می‌گیرند درحالی که شرور اخلاقی مانند تجاوز، قتل‌عام و نسل‌کشی توسط عامل انسانی انجام می‌شوند.

توجه به شرور سبب طرح اشکالاتی علیه الهیات مسیحی شده است. برخی از این اشکالات به طور مستقیم متوجه اصل خداباوری و صفات الهی می‌شوند درحالی که برخی دیگر از اشکالات با واسطه اعتقاد به وقوع معجزات و امکان مداخله مستقیم الهی، آموزه‌های الهیاتی را پیرامون صفات الهی به چالش می‌کشند. بررسی اشکالات دسته اول فراتر از موضوع این مقاله هست اما با توجه به اینکه فهم شر شناختی

^۲. Christine Overall

^۳. David Basinger

و شر هستی‌شناختی معجزه، مبتنی بر فهم ایده خیربرتر در مسئله کلی شر است، از این رو لازم است توضیح اجمالی از مسئله کلی شر و پاسخ الهیدانان به آن را ارائه دهیم.⁴

از آنجایی که ادیان بزرگ مانند اسلام و مسیحیت صفاتی چون قدرت مطلق، علم مطلق و خیرخواهی را به خداوند نسبت می‌دهند، شرور موجود در جهان می‌تواند این صفات را به چالش بکشد. صورت منطقی مسئله کلی شر را می‌توان چنین بیان کرد:

1. خدا به عنوان موجودی که دارای قدرت، علم و خیرخواهی مطلق است، شناخته می‌شود.

2. اگر خدایی با این ویژگی‌ها وجود داشته باشد، برای برطرف کردن شرور گزاف اقدام می‌کند.

3. شرورگزاف وجود دارند زیرا هیچ دلیل موجهی برای تجوین آن‌ها در میان نیست.

با پذیرش شرور گزاف در مقدمه سوم می‌توان چنین استنتاج کرد که یا خداوند وجود ندارد، یا اگر وجود دارد، فاقد حداقل یکی از صفات مطلق علم، قدرت و خیرخواهی است. (وین‌رایت، 1390، ص 165)؛ به عبارت دیگر استدلال مذکور نوعی قیاس استثنایی به شمار می‌آید؛ مقدمه دوم یک قضیه شرطیه است که از دو قضیه مقدم (وجود خداوند با صفات مطلق) و قضیه تالی (نبودن شرور گزاف) تشکیل شده است. در قیاس استثنایی با نفی تالی می‌توان نفی مقدم را استنتاج کرد. از این رو با اثبات وجود شرور یعنی نفی تالی، می‌توان وجود خداوند با صفات مطلق را به عنوان مقدم نفی کرد.

⁴. برای آشنایی بیشتر با مسئله کلی شر، علاقه‌مندان می‌توانند به منابع جامع‌تری همچون کتاب خدا و شر اثر مایکل پترسون مراجعه کنند.

مسئله شر به طور عام هرگونه استدلال الهیاتی را برای اثبات خداوند به چالش می‌کشد و به طور خاص بر استدلال‌های مبتنی بر الهیات طبیعی^۵ خدشه وارد می‌کند. از آنجایی که لارمر معجزه را به عنوان یک رویدادی تاریخی و محقق شده در طبیعت می‌پذیرد و از آن برای اثبات وجود خداوند بهره می‌برد، دیوید بیسینجر با تکیه بر مسئله کلی شر به استدلال او خدشه وارد می‌کند:

هرکس که معتقد است شفای معجزه‌آسا دلیلی آشکار برای باور به خداوند است - یعنی اعتقاد به وجود خدایی که از روی خیرخواهی در امور جهان مداخله می‌کند- باید به سایر جنبه‌های واقعیت، مانند شدت و ماهیت درد و رنج انسانی که تجربه می‌کنیم، نیز توجه کند؛ چرا که این موارد ممکن است شواهدی واضح برای رد خداواری باشند. (Basinger, 1990, p.57)

در پاسخ به این اشکال، لارمر نه مانند الهیدانان پویشی، صفات الهی را تعدیل می‌کند و نه مانند ثنویت گرایان خاستگاه غیرالهی، برای شرور قائل می‌شود بلکه او معتقد است که الهیدانان مسیحی تبیین کافی از شرور ارائه داده‌اند که بر اساس آن می‌توان وجود شرور در جهان را در کنار باور به خداوند قادر، عالم و خیرخواه مطلق پذیرفت. توضیح آنکه از منظر الهیدانان پویشی^۶ خداوند دارای قدرت مطلق نیست بلکه جهان نیز به جهت قوانین موجود در آن، بهره‌ای از قدرت را داراست و می‌تواند مانع تحقق اراده الهی در طبیعت شود. از این روی خداوند نمی‌تواند در طبیعت مداخله کند و تنها کاری که خداوند در قبال طبیعت قادر به انجام آن است، ترغیب طبیعت برای تحقق یک رویداد است. از این رو وجود شرور به تنهایی برای نفی خداوند کافی نیست بلکه فقط قدرت مطلق الهی را نفی می‌کند. (Whitehead, 1969, p.348)

⁵. Natural theology

⁶. Process Theology

در مقابل الهیدانان مسیحی برای جمع بین خدا باوری و وجود شرور، ایده مبتنی بر خیر برتر را مطرح می‌کنند. ایده خیر برتر بدین معناست که هیچ شرگزافی در جهان وجود ندارد بلکه همه شرور با نوعی از خیر همراه هستند؛ به عبارت دیگر الهیدانان مسیحی از جمله لارمر مقدمه سوم قیاس استثنایی یعنی وجود شرور گزاف را نمی‌پذیرند؛ از این رو قیاس مذکور را ناتمام میدانند.

در مورد شرور طبیعی، مصداق خیر برتری که بر آن تاکید می‌شود این است که شرور طبیعی نتیجه قانونمندی و نظم طبیعت می‌باشد بنابراین اگر خداوند بخواهد این شرور را رفع کند ناگزیر است به طور مکرر نظم طبیعت را نادیده بگیرد. از طرفی نایده گرفتن متوالی نظم طبیعت، خود منجر به تحقق شر بزرگتری خواهد شد زیرا که نظم طبیعت به ما این امکان را می‌دهد که بتوانیم پیامد رفتارهای خویش را پیش‌بینی کنیم و در قبال آنها مسئولیت اخلاقی داشته باشیم. (Lewis, 1944, pp. 31-34) در خصوص شرور اخلاقی، خیر برتری که برای تجویز آنها مطرح می‌شود، خیر اخلاقی مبتنی بر اختیار است به عنوان نمونه سوییبنر بر این باور است که برای تحقق خیر اخلاقی، انسان باید مختار باشد. اختیار انسان هر چند برای انجام خیر اخلاقی ضروری است اما می‌تواند منجر به تحقق شر اخلاقی شود از این رو یا نباید خیر اخلاقی ممکن باشد یا اگر هست، شر اخلاقی نیز در پی آن خواهد آمد. (Swinburne, 2004, p. 238) به بیان دیگر در اینجا لازم است بین حسن فعلی و حسن فاعلی تفکیک داده شود. انسان به عنوان موجودی مختار، علاوه بر حسن فعلی می‌تواند حسن فاعلی نیز داشته باشد؛ یعنی انسان می‌تواند در دوگانه خیر و شر، خیر را انتخاب کند لذا این اتصاف ارتباط ضروری با اختیار دارد. به بیان دیگر می‌توان موجوداتی را در نظر گرفت که همواره کار خیر انجام می‌دهند اما رفتار آنها ناشی از اختیار نیست بلکه ساختار وجودی آنها به نحوی است که سبب می‌شود چنین رفتاری از خود نشان دهند؛ به عنوان مثال می‌توان ربانی را در نظر گرفت به عنوان دستیار پزشک در درمان بیماری‌ها کمک می‌کند. کاری که این ربات انجام می‌دهد کار نیکویی است اما ربات هیچگاه به عنوان فاعل اخلاقی شمرده نمی‌شود و چون هیچ اختیاری ندارد، مسئولیت خطای آن بر عهده سازنده یا بکار گیرنده است. از این روی اگر خداوند جهانی را خلق کند که در آن حسن فعلی روی دهد و اختیاری درکار نباشد، خلق آن نمی‌تواند

مانع از خلق این جهان باشد که در آن حسن فاعلی معنا پیدا کرده است. لازم به ذکر است که ایده خیربرتر برای حل معضل شر، منحصر در الهیات مسیحی نیست بلکه متکلمان مسلمان نیز از این طریق به مسئله شر و رابطه آن با عدل الهی پرداخته‌اند. به عنوان نمونه شهید مطهری در تبیین برخی از شرور موجود در جهان معتقد است که شرور نسبی هستند. به عبارت دیگر یک رویداد می‌تواند نسبت به یک موجود شر و نسبت به یک موجود دیگر خیر باشد. (مطهری، 1376، ص 129) بنابراین با استناد به خیربرتر می‌توان از سازگاری شرور و آموزه‌های الهیاتی دفاع کرد.

3. معجزه و شراخلاق الهی

جیمز آ. کلر⁷ در مقاله «استدلال اخلاقی علیه معجزات» استدلال می‌کند که باور به معجزه، به معنای مداخله مستقیم الهی، با ویژگی خیرخواهی و عدالت مطلق خداوند ناسازگار است. (Keller, 1995, p 58) او معجزات را به دو دسته معرفتی و عملی تقسیم می‌کند. معجزات معرفتی، رویدادهای خارق‌العاده‌ای هستند که خداوند برای تقویت ایمان برخی افراد پدید می‌آورد. در مقابل، معجزات عملی به مواردی اطلاق می‌شود که خداوند بدون اینکه قصد تقویت ایمان افرادی را داشته باشد، نفعی را به آنها می‌رساند مانند درمان بیماری لاعلاجی که بدون دعا یا نیایش درمان می‌شود. کلر معتقد است که معجزات معرفتی منجر به ایمان آوردن افراد می‌شوند و بر اساس آموزه‌های مسیحیت، ایمان یکی از بزرگ‌ترین نعمت‌های الهی است. با این حال، این معجزات به صورت یکسان در برابر همه افراد رخ نداده‌اند و تنها گروه محدودی شاهد مستقیم آنها بوده‌اند. در نتیجه، نعمت ایمان تنها به عده‌ای خاص اعطا شده و دیگران از آن محروم مانده‌اند. بنابراین، اگر خداوند قادر مطلق و عالم مطلق باشد،

7. James A, Keller

این تبعیض نشان‌دهنده بروز شر اخلاقی از خداوند است. (Keller, 1995, p 62) کریستین اُورآل نیز مانند کلر، باور دارد که معجزات به معنای مداخله الهی، نشانه‌ای از بی‌عدالتی خداوند هستند. او می‌گوید: «خداوند با نفع‌رساندن به گروهی محدود، نشان می‌دهد که در مهرورزی خود نسبت به برخی خودسرانه عمل کرده و نسبت به دیگران غافل یا ناعادل است.» (Overall, 2003, p131) کلر همچنین تأکید می‌کند که گزارش‌های شاهدان عینی از معجزات برای ایجاد ایمان در دیگران کافی نیست؛ زیرا نخست، این گزارش‌ها ممکن است با تحریف همراه باشند، و دوم اینکه آمار نشان می‌دهد که بسیاری از افراد همچنان از وقوع چنین معجزاتی بی‌اطلاع‌اند. (Keller, 1988, p 63) او در مورد معجزات عملی نیز ادعای مشابهی مطرح می‌کند و با تمرکز بر شرور گزاف استدلال می‌کند که باور به هرگونه مداخله الهی در برخی موارد، به معنای نفی یکی از صفات مطلق الهی است. بنابراین اشکال شر اخلاقی بدین صورت خواهد بود:

1. خداوند از طریق انجام معجزات، یا سبب ایمان آوردن برخی از مردم شده است و یا خیر مادی به آنها رسانده است.
2. افراد زیادی در شرایط مشابه از چنین مزایای معرفتی و عملی محروم مانده‌اند.
3. در نتیجه محروم ماندن افراد در شرایط مشابه، بدین معناست که خداوند یا به اندازه کافی عادل نیست و دچار تبعیض در اعطای نعمت شده است، یا اینکه به اندازه کافی قدرتمند نیست و توانایی انجام معجزات در شرایط مشابه را ندارد و یا اینکه به اندازه کافی عالم نیست و نمی‌تواند موارد ضروری برای تحقق معجزه را تشخیص دهد.

لازم هرچند از اصطلاح معجزات عملی و معرفتی استفاده نمی‌کند اما می‌توان دیدگاه او را نسبت به این مسئله در تقسیم بندی کلر قرار داد:

در خصوص معجزات معرفتی به نظر می‌آید کلر انتظار حداکثری از معجزه دارد به عبارت دیگر این

تصور که معجزه همواره می‌تواند در ایمان افراد مؤثر واقع شود، درست نیست. بسیار بودند معجزاتی که توسط شاهدان انکار شدند به عنوان نمونه دیوید هیوم معجزات یانسیست‌ها⁸ را با اینکه شواهد کافی برای آنها در اختیار داشت با استناد به طبیعت‌گرایی، انکار کرد. (Hume, 2007, p.90) پاسخ لارمر را می‌توان تقویت کرد؛ در یک تقسیم بندی می‌توان باورهای انسان را به دو دسته تقسیم کرد: باورهایی که مبتنی بر تجربه و مشاهده شکل می‌گیرند و با دیدن نمونه‌های نقض از بین می‌روند، به عنوان نمونه این باور که «همه قوهای جهان سفید هستند» با مشاهده تعداد قابل توجهی از قوهای سفید شکل می‌گیرد و با دیدن تعدادی از قوهای سیاه رنگ از بین می‌رود. در مقابل دسته دیگری از باورها وجود دارند که به عنوان مفسر در تحلیل مشاهده‌ها و تجربه‌ها عمل می‌کنند. این نوع از باورها معمولاً با جنبه‌های وجودی و روان‌شناختی انسان مرتبط هستند، از این رو افراد تلاش می‌کنند تا تفسیری از مشاهدات تجربی ارائه دهند که با چنین باورهایی سازگار باشد. وینگشتاین باورهای دینی را از این جمله می‌داند: «باورهای دینی استفاده از یک تصویر است؛ یعنی این که کل زندگی فرد را نظم و نسق می‌بخشد و ضبط و مهار می‌کند و همواره در پیش زمینه تفکر انسان حضور دارد» (هادسون، 1378، ص 111) باید توجه داشت که این دسته از باورها مختص به باورهای دینی نیست بلکه هر باوری که با ابعاد وجودی انسان مرتبط باشد، می‌تواند به عنوان مفسر شواهد تجربی عمل کند. ریچارد هیر⁹ در پاسخ به اشکال آنتونی فلو مبنی بر بی‌معنایی گزاره‌های دینی، اصطلاح جدیدی را تحت عنوان بلیک¹⁰ مطرح می‌کند. بلیک‌های در واقع همان باورهای دسته دومی هستند که بر سامان دادن سایر معرفت‌ها تاثیر می‌گذارند. (Flew, 1995, p.101)

⁸ Jansenist: طرفداران یک جنبش مذهبی و الهیاتی درون کلیسای کاتولیک بودند که در قرن هفدهم میلادی در فرانسه شکل گرفتند. این جنبش بر اساس آموزه‌های اسقفی به نام یانسن، بنا شد و تأکید زیادی بر مفاهیم خاصی از فیض الهی، گناه اولیه و اراده انسان داشت. معجزه معروف یانسیست‌ها در قبرستان کلیسای پورت-رویال در پاریس رخ داد که در آن خواهر زاده پاسکال خانم مارگریت پریه از بیماری لاعلاج شفا یافت.

⁹ Richard Hare

¹⁰ Blik

باتوجه به اینکه طبیعت‌گرایی هستی‌شناختی به عنوان یک جهان بینی عمل می‌کند و فراتر از مرزهای تجربه و مشاهده ناب شکل گرفته است می‌توان آنرا به عنوان یک بلیک برای طبیعت‌گرایان در نظر گرفت. چنین بلیکی مانع از فهم جنبه فراطبیعی و الهی معجزات می‌شود و از این رو یک طبیعت‌گرا با مشاهده معجزات و علیرغم ناتوانی در تبیین علمی آن، به جای ایمان آوردن به خداوند، تلاش می‌کند تفسیری از معجزه ارائه دهد که با دیدگاه طبیعت‌گرایی هستی‌شناختی وی سازگار باشد.

این پاسخ هرچند نسبت به طبیعت‌گرایان می‌تواند درست باشد اما در مورد عموم افراد پاسخ کاملی نیست؛ زیرا هرچند ضرورت علی بین مشاهده معجزه و ایمان وجود ندارد اما از لحاظ تاریخی تاثیر معجزه برای تحقق ایمان، غیر قابل انکار است بیشتر الهی‌دانان مسیحی از جمله لارمر استدلال می‌کنند که معجزات تأثیر بسزایی در ایمان آوردن مردم به حضرت عیسی (ع) داشته‌اند. بنابراین، منطقی است که فرض کنیم اگر معجزات بیشتری در نقاط مختلف جهان رخ می‌داد، افراد بیشتری به او ایمان می‌آوردند. متفکران مسلمان پاسخ مناسب‌تری به این اشکال داده‌اند، اما این پاسخ برای الهی‌دانان مسیحی مانند رابرت لارمر چندان کارآمد نیست. بر اساس آموزه‌های اسلامی، قرآن به عنوان معجزه‌ای جاویدان و الهی، همه ویژگی‌های لازم برای اعجاز را داراست. از این رو، طلب معجزه‌ی بیشتر در عصری که قرآن حضور دارد، درخواست معقولی نیست، زیرا قرآن به عنوان یک معجزه مکتوب، امکان ارزیابی و بررسی را در دوران بعد از نزول نیز فراهم کرده است.

همچنین لارمر معتقد است که ایجاد معجزات توسط خداوند آنطور که او رآل ادعا کرده است از خودسرانه انجام نمی‌شود بلکه برای اینکه معجزه‌ای روی دهد باید شرایط انسانی نیز مهیا باشد. به عنوان نمونه حضرت عیسی (ع) در محل تولد خود معجزات زیادی نشان نداد؛ زیرا مردمی که آنجا بودند نسبت به ایشان دیدگاه منفی داشتند و ادعای او را قبول نمی‌کردند. (Larmer, 2013, p.116) در انجیل مرقس در مورد مردم ناصره چنین آمده است:

در روز شنبه، عیسی در کنیسه شروع به تعلیم دادن کرد. جمعیت زیادی که صحبت‌های او را شنیدند با تعجب می‌گفتند: «این چیزها را از کجا یاد گرفته است؟ این چه حکمتی است که به او داده شده که می‌تواند چنین معجزاتی را انجام دهد؟ این مگر آن نجار، پسر مریم و برادر یعقوب و یوسف و یهوذا و شمعون نیست؟ مگر خواهران او در بین ما نیستند؟» به این سبب آنها از او رویگردان شدند. عیسی به آنها فرمود: «یک نبی در همه‌جا مورد احترام است، جز در وطن خود و در میان خانواده خویش» او نتوانست در آنجا هیچ معجزه‌ای انجام دهد. فقط دست خود را روی چند بیمار گذاشت و آنها را شفا داد و از بی‌ایمانی آنها در حیرت بود. (انجیل مرقس 6: 5)

اُورآل با تکیه بر این نکته که معجزات برای همه افراد محقق نشده است، استدلال می‌کند که فاعل معجزات یا دچار بی‌عدالتی است و یا اینکه به اندازه کافی علم ندارد. پاسخ لارمر به این اشکال این است که نقصان از طرف خداوند نیست زیرا همه انسان‌ها صلاحیت اینکه مخاطب معجزه باشند را ندارند.

به نظر می‌آید پاسخ لارمر دارای ابهام است زیرا او در مورد شرایط انسانی لازم برای تحقق معجزات، توضیح بیشتری نمی‌دهد. از طرفی در فراز اخیری که از انجیل مرقس نقل شد، علیرغم نارضایتی حضرت عیسی (ع) از ایمان مردم ناصره، همچنان برای آنها معجزه می‌آورد و بیمارانی را شفا می‌دهد.

از این رو حتی اگر شرایط انسانی را ملاک قرار دهیم نباید آنرا منحصر در حالتی بدانیم که معجزات می‌تواند اثرگذار باشد بلکه براساس متون دینی گاهی پیامبر درحالی که از ایمان آوردن مردم ناامید است، معجزه‌ای را نشان می‌دهد تا به وسیله آن پیام خدا را به مردم برساند و وظیفه پیامبری را کامل کند. بنابراین عدم تحقق معجزات فقط به عامل الهی مرتبط نیست تا با استناد به آن بتوان نقص در فاعل الهی را اثبات کرد. از این رو خداوند با اینکه عادل و عالم مطلق

است اما برای انجام معجزات معرفتی به شرایط انسانی نیز توجه دارد. مسئله معجزات عملی و شرور نیز چیزی اضافه بر مسئله کلی شر ندارد به عبارت دیگر تفاوتی بین این دو سوال نیست: 1- چرا خداوند به برخی از افراد توانایی جسمی و ذهنی بیشتری داده است؟ 2- چرا خداوند از طریق معجزه برخی از بیماران را شفا می‌دهد؟ از آنجایی که مسئله کلی شر در بخش قبل پاسخ داده شد، در این بخش از ذکر مجدد آن خودداری می‌کنیم.

۳. معجزه و شرالهیاتی

منظور از شر الهیاتی در این بخش، تاثیر نامطلوب معجزات بر دینداری مردم است به نحوی که اگر معجزات در همه ادیان معتبر باشد سبب چالش‌های الهیاتی می‌شود. دیوید هیوم با اشاره به ادعاهای ادیان دیگر تأکید می‌کند که اگر وقوع معجزات در مسیحیت با شواهد عادی قابل اثبات باشد، باید در ادیان دیگر نیز چنین باشد. اما پذیرش معجزات در ادیان دیگر به یکی از احتمالات زیر منجر می‌شود:

- یا مسیحیت تنها دین حق و نجات‌بخش است. در این صورت، وقوع معجزات در ادیان دیگر به منزله فریب مردم توسط خداوند خواهد بود که خیرخواهی او را زیر سؤال می‌برد. این اشکال مکمل دیدگاه‌های جیمز آ. کلر و کریستین اورآل است.
- یا ادعای شاهدان درباره مشاهده معجزات در همه ادیان باید مردود اعلام شود. این صورت از اشکال توسط هیوم مطرح شده است. (Hume, 2007, p. 88)
- یا انحصارگرایی مسیحیت باید رد شده و کثرت‌گرایی دینی یا شمول‌گرایی پذیرفته شود.

تفاوت شر اخلاقی و شر الهیاتی در این است که کلر و اورآل بر تبعیض اخلاقی خداوند در تحقق معجزات بین همه مردم تمرکز دارند، در حالی که هیوم بر پیامدهای معرفت‌شناختی و الهیاتی پذیرش معجزات در ادیان مختلف تأکید می‌کند. هدف از بیان شر الهیاتی این است که اعتبار اصل معجزات را

در همه ادیان به ویژه مسیحیت زیر سوال ببرد. اما اگر رویکرد کثرت‌گرایانه به تعدد ادیان داشته باشیم، تحقق معجزات در ادیان متعدد، شرالهیاتی به شمار نمی‌آید بلکه سبب تأیید کثرت‌گرایی می‌شود.

در پاسخ به این اشکال، لارمر تشکیک مراتب معجزات یا تشکیک در انکشاف الهی را مطرح می‌کند. به عبارت دقیق‌تر او بر این باور است که معجزات در مسیحیت، انکشاف تام الهی هستند اما معجزات در سایر ادیان مراتب پایین‌تری از انکشاف الهی را در برمی‌گیرند. برای روشن شدن دیدگاه لارمر لازم است بین رویدادهای معجزه آسا بدین صورت تفکیک داده شود:

1. رویداد معجزه آسایی که ارزش معرفتی دارد و آموزه درستی را تأیید می‌کند.
2. رویداد معجزه آسایی که ارزش معرفتی دارد و آموزه نادرستی را تأیید می‌کند.
3. رویداد معجزه آسایی که ارزش معرفتی ندارد و فقط برای کاهش شرور در جهان انجام می‌شود. پرواضح است که این دسته از معجزات، ارتباطی با شرالهیاتی و یا کثرت‌گرایی ندارد و از موضوع اشکال خارج است. (Larmer, 2013, p.138)

اما نسبت به دسته اول و دوم، بر اساس دیدگاه لارمر اگر در دینی غیر از مسیحیت معجزه‌ای روی دهد و آموزه درستی را تأیید کند، این معجزه شرالهیاتی به حساب نمی‌آید؛ به عنوان مثال گاهی تحقق معجزه در غیر مسیحیت باعث می‌شود که مخاطب معجزه، وجود خدا را درک کند. (Larmer, 2013, p.177) از این رو هرچند این معجزه تمام حقیقت الهی را منکشف نمی‌کند اما برخی از صفات او را نشان می‌دهد.

اما اگر رویداد معجزه آسا، آموزه نادرستی را تأیید کند در این صورت نباید آن را نتیجه مداخله مستقیم الهی دانست بلکه چنین رویدادهایی از اقسام شرابخلاقی هستند که افراد به جهت قدرت‌هایی که دارند با اختیار آنها را انجام می‌دهند. در کتاب مقدس مسیحیان، هشداری از جانب حضرت عیسی (ع) وجود دارد که مردم را از این گونه معجزات، آگاه می‌کند:

آن روزها اگر کسی به شما بگوید، "ببین، مسیح اینجا است!" یا "ببین، آنجا است!" باور نکنید. چون از این مسیح‌ها و پیامبرهای دروغین زیاد خواهند آمد و حتی معجزات نیز خواهند کرد، به طوری که اگر ممکن بود حتی برگزیدگان خدا را هم گمراه می‌کردند. پس مراقب خود باشید. من اینها را از پیش به شما گفتم. (انجیل مرقس 23:13)

به نظر می‌رسد پاسخ رابرت لارمر به اشکال دیوید هیوم ناکافی باشد، زیرا او باید معیاری روشن برای تمایز میان آموزه‌های درست و نادرست ارائه دهد. این اشکال زمانی تقویت می‌شود که لارمر با استناد به معجزاتی مانند زنده کردن ایلعازر یا بخشیدن گناه گناهکاران توسط حضرت عیسی (ع)، الوهیت ایشان را نتیجه می‌گیرد. (Larmer, 2013 p. 173) حال آنکه این معجزات لزوماً بر الوهیت حضرت عیسی (ع) دلالت نمی‌کند و می‌توان تفسیرهای دیگری، مانند تأیید نبوت ایشان با تکیه بر قدرت الهی، برای آن‌ها ارائه کرد. از این‌رو، با توجه به اینکه ایمان مسیحی لارمر بر معجزات تاریخی استوار است، اشکال هیوم بر دیدگاه او وارد است.

برای ارائه پاسخ کامل‌تر به اشکال هیوم، می‌توان معیاری را مشخص کرد که براساس آن بین آموزه‌های درست و نادرست تفکیک داد. مطابق نظر متکلمان مسلمان، صرف تحقق رویداد خارق العاده به معنای معجزه نیست و نباید با استناد به آن آموزه‌ی خاصی قبول یا رد کرد؛ بلکه این رویدادها زمانی ارزش معرفتی پیدا می‌کند که با آموزه‌های بنیادین پیامبران پیشین و همچنین با یافته‌های اولیه عقلی سازگار باشد. باتوجه به این دو معیار اگر کسی رویداد معجزه آسا انجام دهد اما وجود خدا را انکار کند یا قائل به ثنویت شود و یا حیات بعد از مرگ را انکار کند، باید افعال خارق العاده او را مصداق شرابخلاقی دانست. بنابراین وقوع معجزات در ادیان مختلف با پایبندی به یک دین خاص سازگار است. اما اینکه کدام دین را باید کامل‌تر دانست. ارتباطی با معجزه ندارد بلکه باید از طریق ارزیابی عقلی و نقلی ادیان

تاریخی، دین برتر و نهایی را تشخیص داد. بر این اساس است که متکلمان و فیلسوفان مسلمان با پذیرش اعتبار معجزات حضرت عیسی(ع)، به خاتمیت حضرت محمد(ص) باور دارند.

۴. معجزه و شرشناختی

هرگاه رویدادی باعث شود فرآیند شناختی انسان دچار اختلال شود، شرشناختی ایجاد می‌شود به عنوان مثال محال بودن اجتماع نقیضین، به عنوان یک باور پایه و بدیهی مبنای سایر شناخت‌های انسان است حال اگر کسی با استفاده از ابزارهای هنری، به مخاطبین خود چنین القاء کند که اجتماع نقیضین ممکن است. این باور جدید شناخت مخاطبان از جهان را دگرگون خواهد کرد و باعث نوعی شرشناختی خواهد شد.

در مورد معجزات نیز برخی بر این باورند که تحقق معجزات می‌تواند شناخت انسان از طبیعت را مختل کند؛ زیرا باتوجه به تعریف لارمر، معجزه رویدادی عینی و خارجی است که طبیعت توانایی تحقق آن را ندارد. از این رو تحقق معجزه فراتر از قوه علی طبیعت و فراتر از فهم ما از طبیعت است. از طرفی اگر شناخت انسان از طبیعت تابع قوانین طبیعی نباشد، اتصاف انسان به فاعل اخلاقی نیز بی‌اعتبار می‌شود. به عبارت دیگر اشکال مبتنی بر شرشناختی را می‌توان چنین صورت بندی کرد:

1. انسان به عنوان فاعل شناسا، در انجام کارهای خویش نیازمند شناخت طبیعت است.
2. وقوع معجزه و باور به آن سبب می‌شود که افراد نسبت به فرآیندهای طبیعی دچار شک و تردید شوند و نتوانند پیامد رفتار خویش را پیش‌بینی کنند.
3. اگر انسان نتواند تبعات رفتار خویش را پیش‌بینی کند در این صورت اتصاف او به فاعل اخلاقی نیز نادرست خواهد بود زیرا که او نمی‌تواند تشخیص دهد که افعالش چه نتایج خوب یا بدی برای خودش یا دیگران در پی خواهد داشت.

4. بی‌معنا شدن فاعل اخلاقی، سبب می‌شود که خیربرتر در شرور اخلاقی نقض شده و پاسخ الهیدانان به مسئله کلی شرور بی‌اعتبار گردد.

در دفاع از دیدگاه لارمر باید تذکر داد که اشکال مبتنی بر شر شناختی، اشکال درستی نیست؛ زیرا براساس نظر لارمر یکی از معیارهای تشخیص معجزه از سایر رویدادهای خارق العاده، عدم تبیین پذیری آن بعد از انجام پژوهش‌های علمی است. به عبارت دیگر چون دانش ما از طبیعت معتبر است لذا اگر بعد از انجام پژوهش‌های علمی پیرامون معجزات، قادر به تبیین آنها نباشیم، موجه خواهیم بود که آنها را نتیجه مداخله مستقیم الهی بدانیم. (Larmer, 2013, p.88) از این رو تمایز قائل شدن بین معجزه و غیرمعجزه مشروط به این است که فهم ما از طبیعت، تابع ضوابط علمی موجه شکل گرفته باشد. همچنین باید توجه داشت که معجزات یک رویداد عادی تلقی نمی‌شوند و تحقق آن وابسته به شرایط خاصی است بنابراین انسان در شرایط عادی نباید انتظار وقوع معجزه را داشته باشد بلکه باید بر شناخت خویش از طبیعت تکیه کند و مسئولیت کارهای خویش را بپذیرد. به عبارت دیگر شناخت علمی ما درون یک سیستم بسته، وابسته به تجربه و مشاهده روزمره ماست و قوانین تدوین شده در چنین محیطی تنها تا زمانی معتبرند که شرایط آن حفظ شود. اما رخداد معجزه‌آسا که از بیرون سیستم نشأت می‌گیرد، فقط نشان می‌دهد که واقعیت‌هایی فراتر از چارچوب‌های شناخته شده وجود دارند ولی دانش ما از درون طبیعت را مختل نمی‌کند. (Jankunis, 2014, p.589)

5. معجزه و شر هستی‌شناختی

شرهستی‌شناختی بدین معناست که مداخله خداوند در جهان از طریق معجزات نشانه‌ی نقصان در جهان هستی است و چنین نقصی به خاطر این است که خداوند توانایی و علم کافی برای خلق جهانی بدون عیب و نقص را ندارد؛ زیرا اگر او چنین علم و قدرت مطلق را دارا بود بعد از خلق جهان نیازی نداشت که در آن مداخله کند؛ از این رو یا باید معجزات را نفی کرد و یا باید صفات الهی را تعدیل کرد.

علاوه بر این همانطور که ذکر شد، الهیدانان برای ایجاد سازگاری بین وجود شرور و صفات الهی، بر مفهوم خیر برتر تاکید دارند. منظور از خیر برتر در مورد شرور طبیعی حفظ نظام طبیعت و در مورد شرور اخلاقی، حفظ اختیار و اراده آزاد در انسان‌هاست. پذیرش سخن شاهدان مبنی بر وقوع معجزه می‌تواند این رویکرد را با چالش مواجه کند. براساس تعریف لارمر از معجزه، خداوند در فرآیند عادی طبیعت دخالت می‌کند از این رو خیر برتری که مانع مداخله الهی برای رفع شرور می‌شود، با تحقق معجزه نقض می‌گردد. پیتر آنت در تکمیل این اشکال می‌نویسد:

اگر خداوند کاری را به شیوه‌ای متفاوت با قوانین معمول خود انجام داده باشد، این کار یا به این دلیل است که نمی‌توانست پیامدهای آنها را پیش‌بینی کند، که مانند گمراهی در تاریکی است؛ یا پیشاپیش می‌دانست که چنین اقدامی ضروری خواهد بود، که در این صورت به نوعی نقص در طراحی و تدبیر شباهت دارد؛ یا اینکه او از پیش می‌دانست و مقدر کرده بود که خلقتش اهداف خود او را برآورده نخواهند کرد مگر اینکه کار خود را اصلاح کند، که این بدترین چیز است. (Annet, 1750, p.44)

بنابراین اشکال مبتنی بر شر هستی‌شناختی متضمن دو نکته است:

1. تبیین الهیدانان از مسئله کلی شر، تبیین درستی نیست زیرا خداوند از طریق معجزه خیربرتر را نقض می‌کند.
2. خلقت الهی کامل نیست زیرا او برای تنظیم دوباره آن ناگزیر شده است که در طبیعت مداخله کند. از این رو خداوند حداقل فاقد یکی از صفات علم مطلق یا قدرت مطلق است.

در پاسخ به اشکال مطرح شده، رابرت لارمر ایده خیر برتر را به عنوان بخشی از تبیین الهیاتی خود می‌پذیرد. او استدلال می‌کند که از منظر الهیاتی، نظم طبیعت و اراده آزاد انسان‌ها برای خداوند از اهمیت بسزایی برخوردار هستند. به همین دلیل، خداوند شرور را به طور کامل برطرف نمی‌کند، زیرا حفظ این

نظم و اراده آزاد بخشی از طرح الهی است. با این حال، خیر بالاتری تحت عنوان رشد و سلامت معنوی انسان‌ها وجود دارد که تحقق آن گاهی نیازمند مداخله مستقیم خداوند در مقاطع خاصی از تاریخ و در طبیعت است. همچنین باید متذکر شد حالت سومی که آنت مطرح می‌کند نه تنها بدترین گزینه نیست، بلکه لازمه جهانی است که در آن اراده آزاد وجود دارد. به بیان دقیق‌تر، خداوند با اعطای اراده آزاد به انسان‌ها، به آن‌ها امکان داده است تا در تحولات و رویدادهای جهان تأثیرگذار باشند و مسیر زندگی خود را شکل دهند. اما این اراده آزاد نباید غایت و هدف نهایی خلقت جهان را که در طرح الهی نهفته است، از بین ببرد. پیروزی نهایی خداوند در تحقق مقاصد الهی، همراه با حفظ اراده آزاد انسان‌ها، او را در موقعیتی قرار می‌دهد که برای دستیابی به خیر برتر، یعنی رشد و تعالی معنوی انسان‌ها، در طبیعت مداخله کند. این مداخله، که در قالب معجزات رخ می‌دهد، به انسان‌ها اجازه می‌دهد حضور الهی را احساس کنند و برتری قدرت خداوند نسبت به سایر مخلوقات را درک کنند (Larmer, 2013, p. 112). بنابراین، از منظر لارمر، معجزه به معنای نقض تبیین الهیاتی مسئله شر نیست، بلکه بخشی ضروری از طرح الهی برای حفظ خیر برتر است. معجزات نه تنها با وجود اراده آزاد سازگارند، بلکه به عنوان ابزاری برای نمایش قدرت و حضور خداوند عمل می‌کنند تا انسان‌ها را به سوی رشد معنوی هدایت کنند. از این رو، مداخله الهی در قالب معجزه لازمه تحقق خیر برتری چون اراده آزاد و تعالی معنوی است و با عدالت و خیرخواهی الهی در تعارض نیست.

نتیجه‌گیری

مسئله شر و معجزات از موضوعات محوری در فلسفه دین هستند که در مواجهه با یکدیگر، چالش‌های عمیقی برای خداباوری، به‌ویژه در چارچوب الهیات مسیحی، ایجاد می‌کنند. در این مقاله، با تمرکز بر دیدگاه رابرت لارمر، ابتدا مسئله شر و تقریرهای منطقی آن بررسی شد. اشکالاتی که از اپیکور مطرح شده‌اند، صفات خیرخواهی، علم و قدرت الهی را به چالش می‌کشند. لارمر در پاسخ به این اشکالات، با

پذیرش ایده خیر برتر، استدلال می‌کند که وجود شرور با الهیات مسیحی سازگار است، زیرا نظم طبیعت و اراده آزاد انسان‌ها برای خداوند اهمیت دارد و خداوند برای حفظ این نظم، شرور را به‌طور کامل برطرف نمی‌کند.

در ادامه نقدهای جیمز آ. کلر و کریستین اورآل بررسی شد که معجزات را نشانه تبعیض الهی و ناسازگار با خیرخواهی و عدالت خداوند می‌دانند. لارمر در پاسخ به آنها استدلال می‌کند که معجزات به دلیل وابستگی به شرایط افراد، از الگوی خاصی تبعیت می‌کند. همچنین لارمر معتقد بود که نباید با استناد به ارزش معرفتی معجزات، انتظار حداکثری از آن داشته باشیم. در نقد این پاسخ بیان کردیم که تحقق معجزه بیشتر برای ایمان آوردن افراد بیشتر، انتظار نابجایی نیست و همانطور که الهیدانان مسیحی از جمله لارمر قائل هستند، تحقق معجزات در طول تاریخ از عوامل اصلی گرایش به مسیحیت بوده است. از این رو به نظر می‌آید پاسخ متکلمان مسلمان مبنی بر معجزه بودن قرآن و جاودانه بودن آن، می‌تواند پاسخ درخوری به انتقاد کلر و اورآل به شمار آید و انتظار تحقق معجزه را برآورده سازد. همچنین با استناد به دیدگاه هیوم بیان شد که تحقق معجزات در ادیان دیگر می‌تواند نوعی شر الهیاتی را در پی داشته و اعتبار معجزه را زیر سوال ببرد. در پاسخ به این اشکال، لارمر با اشاره به تشکیک انکشاف الهی، معتقد است که ادیان می‌توانند مرتبه‌ای از این انکشاف را برای سلامت معنوی افراد دریافت کنند، اما انکشاف تام در مسیحیت و از طریق حضرت عیسی (ع) محقق شده است. در نقد این پاسخ بیان کردیم که بدون ارائه معیار فرادینی امکان برتر دانستن معجزات حضرت عیسی (ع) بر سایر پیامبران، نوعی انحصارگرایی محسوب می‌شود که مبتنی بر ایمان‌گرایی بوده و قابل دفاع نیست؛ لذا بهتر است براساس معیارهایی که در آثار متفکران مسلمان ذکر شده است، بین رویدادهای خارق‌العاده و معجزات تفکیک دهیم تا مدعیان دروغین از پیامبران واقعی تمایز داده شوند.

لارمر در پاسخ به مسئله شرشناختی، معیارهایی را برای تشخیص معجزه بیان می‌کند که برحسب یکی از معیارها، دانش بشری از طبیعت دارای اعتبار است. به عبارت دقیق‌تر هرگاه تلاش علمی کافی در تبیین یک رویداد معجزه‌آسا انجام شود ولی آن رویداد تبیین‌ناپذیر باقی بماند، ما موجه خواهیم بود که

آن را مصداقی از معجزه بدانیم. از این رو باور به معجزات، برخلاف آنچه که در شرشناختی ذکر شد، شناخت ما از طبیعت را مختل نمی‌کند و ما همچنان در برابر کارهای خویش و پیامدهای آن مسئول هستیم.

اشکال اخیر که به شریعت‌شناختی عنوان گذاری است بدین معناست که خداوند با مداخله در طبیعت نشان می‌دهد خیر برتری به نام نظم طبیعت و اراده آزاد برای او اهمیت ندارد؛ لذا تبیین الهیدانان از مسئله کلی شریعت‌نا تمام است. علاوه بر این مداخله مستقیم الهی در طبیعت بدین معناست که خلقت الهی کامل نیست و خداوند ناگزیر از تنظیم دوباره آن است. در پاسخ به این اشکال بیان کردیم که معجزات مداخلاتی هدفمند برای تحقق برترین خیر، یعنی رشد معنوی انسان‌هاست. همچنین ذکر کردیم که وجود اراده آزاد در انسان، اقتضای می‌کند که خداوند برای نیل به هدف نهایی از جهان در آن دخالت کند و مانع از انحراف کلی انسان‌ها از این هدف شود.

منابع

1. مطهری، مرتضی، (1376)، *عدل الهی*، تهران، انتشارات صدرا.
2. وین‌رایت، ویلیام، (1390)، *فلسفه دین*، ترجمه علیرضا کرمانی، قم، موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره)
3. ممداف، بشر، محمد رضایی، محمد، (1400)، «*تحلیل و بررسی معجزه به مثابه معضل شر از دیدگاه جیمز کلر*»، جستارهای فلسفه دین 9(2)، 245-268.
4. هادسون، ویلیام دانالد (1378) *وینگشتاین، ربط فلسفه او به باور دینی*، ترجمه مصطفی ملکیان، تهران، گروس

1. Annet, Peter. (1750). *Supernatural's Examined in Four Dissertations on Three Treatises*. First Edition. London: Printed for F.

2. Basinger, David. (1990). "Miracles as Evidence for Theism: A Surrejoinder." *Sophia*, 29(1), 56–59.
3. Flew, Antony, MacIntyre, Alasdair (1995), *New Essays In Philosophical Theology*, London. SCM Press
4. Hume, David. (2007). *An Enquiry Concerning Human Understanding*. First Edition. Oxford: Oxford University Press.
5. Jankunis, Francis. (2014). "Overall and Larmer on Miracles as Evidence for the Existence of God." *International Journal for Philosophy of Religion*, 53, 585–599.
6. Keller, James A. (1988). *Problems of Evil and the Power of God*, Ashgate Publishing Company.
7. Keller, James A. (1995). "A Moral Argument Against Miracles", *Faith and Philosophy*, 12. 54-78.
8. Larmer, Robert. (2013). *The Legitimacy of Miracle*. First Edition. Lanham: Lexington Books.
9. Lewis, Clive Staples. (1944). *The Problem of Pain*. First Edition. New York: Macmillan.
10. Motahari, Morteza (1997), *Divine Justice*, Tehran, Sadra Publications (in Persian).
11. Overall, Christine. (2003). "Miracles and Larmer." *Dialogue: Canadian Philosophical Review*, 42(1), 123–135.
12. Swinburne, Richard. (2004). *The Existence of God*. Second Edition. Oxford: Clarendon Press.
13. Wainwright, William J. (2011). *Philosophy of Religion* (Trans. Alireza Kermani). Qom: Imam Khomeini Educational and Research Institute. (in Persian)
14. Whitehead A.N. (1969). *Process and Reality*, New York: The Macmillan Co; repr. The Free Press.